

HISTORY STUDIES

INTERNATIONAL JOURNAL OF HISTORY

ISSN: 1309 4173 / (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume: 13, Issue: 5, October 2021

www.historystudies.net

OSMANLI'DA TOPLUMSAL KİMLİĞİN KORUNMASI: MAÇKA ÖRNEĞİ

The Protection of Social Identity in The Ottoman Empire: The Case of Maçka

Prof. Dr. Nedim İpek

Ondokuz Mayıs Üniversitesi

nipek@omu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0001-9239-1333

Makale Türü-Article Type : Araştırma Makalesi-Research Article
Geliş Tarihi-Received Date : 28.09.2021
Kabul Tarihi-Accepted Date : 28.10.2021
DOI Number : 10.9737/hist.2021.1048

Atıf – Citation:

Nedim İpek, "Osmanlı'da Toplumsal Kimliğin Korunması: Maçka Örneği", *History Studies*, 13/5, Ekim 2021, s. 1565-1585.

OSMANLI'DA TOPLUMSAL KİMLİĞİN KORUNMASI: MAÇKA ÖRNEĞİ

The Protection of Social Identity in The Ottoman Empire: The Case of Maçka

Prof. Dr. Nedim İpek

Öz

Osmanlı toplumu müslim ve gayrimüslim unsurlardan oluşmaktaydı. Gayrimüslimler Rum, Ermeni ve Yahudi cemaatleri şeklinde örgütlenmişti. Osmanlı sistemi topluma kendi inanç ve kültürleri doğrultusunda yaşama imkanı tanımıştır. Söz konusu topluluklar toplumsal kimliklerini eğitim yoluyla gelecek nesle aktarmaktaydılar. Bu imkanlara rağmen toplumlar kimliklerini koruyamama ve yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalabilmiştir. Özellikle 19. Yüzyıldaki misyonerlik faaliyetleri ve ikinci bir devletin müdahalesi sonrası millet sistemine Katolik ve Protestanlar da dahil olmuştur. Kimlik ve varlık sorunu yaşayan topluluklardan birisi de devletin kurucu unsuru Müslümanlardır. Özellikle Müslüman toplum misyonerlik faaliyetleri ve eğitimsizlik neticesi yer yer kimlik sorunu yaşayabilmiştir. Bu sorunun yaşandığı yerlerden birisi de Trabzon merkeze tabi olan Maçka nahiyesidir. Yerel ve merkezi idare yetkilileri cami, mescit, mektep, nasihat heyeti ve kamu görevlileri vasıtasıyla sorunu gidermeye çalışmışlardır.

Abstract

Ottoman society consists of Muslim and non-Muslim people. Non-Muslims consisted of Greek, Armenian and Jewish communities. The Ottoman system gave the society the opportunity to live in line with their own beliefs and cultures. These communities were transferring their social identities to the next generation through education. In spite of these opportunities, societies could not protect their identities and face the danger of extinction. Especially after the missionary activities in the 19th century and the intervention of a second state, Catholics and Protestants were included in the nation system. One of the communities that have identity and existence problems is the Muslims, the founding element of the state. Especially the Muslim community has experienced identity problems from time to time as a result of missionary activities and lack of education. One of the places where this problem is experienced is the town of Maçka, which is subject to the center of Trabzon. Local and central government officials tried to solve the problem through mosques, masjids, schools, advisory committees and public officials.

Anahtar kelimeler: Maçka, kimlik, misyonerlik, eğitim.

Key words: Maçka, identity, missionary, education.

Giriş

Osmanlı, toplumu geleneksel dönemde askerî ve reaya olmak üzere iki gruba ayırmıştı. Kamu görevi yapanlar askerî statüde iken sivil ahalden Müslümanlara beraya, gayrimüslimler reaya statüsünde idi. Reaya mensubu oldukları dini gruplara göre Rum, Ermeni ve Yahudi milleti olarak tanımlanmıştır. Bu sisteme göre cemaatler günlük yaşamlarını inançları çerçevesinde düzenlemek imkanına sahiptiler. Devlet kendilerinden tartışmasız itaat ve yükümlülüklerini yerine getirmelerini, mevcut kimliklerini korumalarını ve gelecek nesle aktarmalarını bekliyordu. Bunun istisnası gayrimüslim unsurlar kendi rızaları ile mensubu oldukları cemaatten ayrılarak Müslüman unsura dahil olma imkanına sahiptiler. Bunun dışında bireyler mensubu oldukları cemaatten ayrılma hakkına sahip değillerdi. Tanzimat döneminde bu sistemde bazı değişikliklere gidildi. Her şeyden önce Batılı devletlerin müdahaleleri sonucu Osmanlı'daki millet sayısı arttı: Katolik ve Protestanlara da millet statüsü verildi. Din veya mezhep değiştirme yasağı kalktı: Ortodoks katolik, gregoryan protestan, Müslüman Hristiyan olma hakkına sahip oldu. Devlet ise resmî olarak ulus devlete dönüşebilmek adına tüm cemaatleri Osmanlı potası altında toplamayı hedeflemişti. Bu hedefe ulaşabilme görevi yeni açılan mekteplere verilmiştir. Netice itibarıyla bireyler cami, kilise, sıbyan, ibtidai ve cemaat mektepleri ile kültürel kimliğini koruyacak ve gelecek nesle aktaracak; rüştiye, idadi ve sultani gibi mekteplerle de Osmanlı siyasi kimliğinde birleşeceklerdi. Uygulamada bu hedefe ulaşamadığı gibi Müslüman toplumun kimliği tehlikeye düştü. Yerel idareler ve merkezî idare bu tehlikeyi görünce tedbirler almaya çalıştı. Bu çalışmada söz konusu tedbirler Maçka kazası ölçeğinde tespit edilip ortaya konmaya çalışılacaktır.

1.Maçka'nın İdari ve Nüfus Yapısı

Osmanlı'nın mülki idari yapısını geleneksel ve modern olmak üzere iki ayrı dönemde ele alabiliriz. Geleneksel dönemde eyalet ve sancak yapılanmasının asıl amacı askerî teşkilatlanmayı sağlamaktı. Mülki idarenin temelini ise kaza teşkilatı oluşturmaktaydı. Modern veya başka bir ifadeyle Tanzimat döneminde mülki idarede yapılan teşkilatlanma ile merkeziyetçiliği esas alan vilayet sistemine geçildi. Tanzimat dönemi mülki idaresi büyükten küçüğe doğru vilayet, sancak, kaza, nahiye, köy şeklinde sıralanmaktaydı.

Maçka, Trabzon şehrinin güneyinde yer almaktadır. Maçka kelimesinin etnik menşei Kafkas dillerine dayanmaktadır. Farklı kültürlerle sahip topluluklar bu ismi kendi dillerine göre *Maçka*, *Maçoka*, *Maçuka* şeklinde telaffuz etmişlerdir. Osmanlı döneminde Trabzon vilayeti dahilinde Maçka isimli bir yerleşme yoktur. Belirtmek gerekirse 1486- 1683 yılları arasında Başmaçuka isimli bir köy mevcuttu. Maçka Osmanlı döneminde idari birim ismi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Maçka idari açıdan Osmanlı döneminde nahiye ve kaza statüsüne sahipti. Maçka'nın idari statüsü 1461-1585 yılları arası nahiye; 1585- 1728 yılları arası ise kazadır. Muhtemelen Gümüşhane sancağı dahilindeki maden ocaklarının emek ihtiyacını karşılamak üzere kaza 1728'de Gümüşhane'ye bağlandı. 19. Yüzyılda Gümüşhane dahilindeki maden ocaklarının kapanmaya başlaması, emek ihtiyacının azalması, reaya yükümlülük ve mülki idare anlayışındaki değişiklikler ve yakınlık sebebiyle Maçka tekrar Trabzon merkeze bağlandı. Netice itibarıyla 1851- 1908 yılları arası Trabzon'a tabi nahiyedir. 1908'de tekrar kaza yapıldı. Bu statü Cumhuriyet döneminde de devam etti¹. 1486'da 50 köy, 1807 hane 104 dul, 84 mücerret

---

¹ Hanefi Bostan, "15- 19. Yüzyıllarda Maçka Kazasında Nüfus Hareketleri ve Nüfusun Etnik Yapısı", *Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 1, Giresun 2009, s. 192- 193.

Hristiyan, 5 ayrı köyde 9 hane müslim olup toplam nüfus 9.580 kişiydi². Bu rakam 1583'de 13.315'i Hristiyan, 1.909'u müslim olmak üzere toplam 15.224'e yükseldi³.

1486- 1683 yılları arasında Maçka'nın köy sayısı 42 ile 55 arasında değişmekteydi. 1486'da mevcut nüfusun %90'ı Hristiyan, %10'u Müslüman iken bir asır sonra bu oran %85'i Hristiyan, %15'i Müslüman şeklinde idi. 1683 verilerine göre müslim nüfus genel nüfusun %57'sine ulaşmıştır. 1835 sayımına göre kazanın Müslüman erkek nüfusu 29 köyde 651 hanede 3.691 kişiydi. Aynı tarihte 22 köyde 4.463'ü Rum ve 60'ı Ermeni olmak üzere toplam 4.523 gayrimüslim erkek nüfus mevcut idi. Hicri 1287- 1291 tarihli Trabzon vilayet salnamelerine göre Maçka nahiyesi 92 köyden oluşmaktaydı. Aynı tarihler arasında erkek nüfusun 492'si Ermeni (125 hane), 4.472'si Rum (1.745 hane) ve 6.649'u (2.102 hane) müslim idi⁴. 1876'da 56 köyde 433 Ermeni, 5.973 Rum ve 5.512 müslim erkek mevcuttu. Hicri 1320 tarihli vilayet salnamesine göre nahiyenin kadın ve erkek nüfusu 13.576'sı müslim, 15.863'ü Rum ve 397'si Ermeni olmak üzere toplam 29.836 kişidir⁵. Bu verilerden anlaşıldığı kadarıyla inişli çıkışlı bir seyir izleyen nüfus 1486- 1904 yılları arasında %150 artarak 9.500'den 23.836'ya çıkmıştır. Aynı tarihler arasında cemaatlerin nüfustaki paylarının da değiştiği görülmektedir. Vilayet makamına verilen toplu imzalı bir istidaya göre Maçka 96 köy ve 40 bin nüfusu havi oldukça büyük bir nahiye idi. 1908 yılına ait bir veriye göre nahiyenin nüfusu 15.878 (7.738'i erkek, 8.140'ı kadın)'i müslim, 18.650 (8.893'ü erkek, 9.757'si kadın)'si Rum ve 263 (148'i erkek , 115'i kadın)'ü Ermeni olmak üzere toplam 34.791 kişidir. Buna göre mevcut nüfusun %45.6'sı müslim, %54.4'ü gayrimüslim idi⁶.

Tanzimat döneminde nahiyenin merkezi Cevizlik yerleşmesidir. 1916 tarihli belgede Maçka kazası Cevizlik çarşısı ifadesi yer alıyor⁷. Kazanın merkezi 1928'de de Cevizlik olarak isimlendirilmiştir⁸. Bu ismin verilmiş gerekçesi bölgede çok sayıda ceviz ağacının yetiştirilmesidir. Manastırlarda imal edilen ilaç, yağ ve boyanın hammaddelerinden birisi de cevizdi. Vadinin iki yanında büyük ceviz ağaçları vardı. Cumhuriyet döneminde kaza merkezine uzak noktalardaki köylüler "*Cevizlik'e gidiyorum*" diyorlarmış. Cevizlik aynı zamanda nahiye ismi olarak da karşımıza çıkmaktadır⁹. 1852'de Cevizlik yerleşkesi Osmanlı bürokratları tarafından köy olarak tanımlanmıştır. Bununla beraber Ml. Eem 386/32 numaralı ve 1891 tarihli belgede Trabzon *Maçka karyesi* ifadesi geçmektedir.1869'da bölgede bulunan Fransız Deyrolle Trabzon'dan 6 saat mesafede sel yatağı ile Değirmendere'nin birleştiği bir noktada inşa edilmiş küçük bir kasaba olarak tanımlanmaktadır. Burası Trabzon'dan gelen kervanların ilk konak noktası idi¹⁰. Burada hanlar, dükkanlar inşa edilerek Cevizlik kasabasının temelini atıldığı anlaşılmaktadır.

1868 tarihli bir belgede de burası kasaba olarak tanımlanmıştır. Cevizlik mevcut derenin her iki yakasında kurulmuştur. Bu iki mahal arasında ulaşım nehrin üzerinde inşa edilen büyük bir kargir köprü ile sağlanmaktaydı. Müdürlük binası köprünün hemen yanında Yukarı

² Hanefi Bostan, s. 192- 193.

³ Hanefi Bostan, s. 184.

⁴ *Trabzon Vilayeti Salnamesi* 1288, 1289, 1290, 1291.

⁵ *Trabzon Vilayeti Salnamesi* 1322, s. 165. Maçka nahiyesinin nüfusu Hicri 1305 tarihli vilayet salnamesine göre 12.251'i Müslim, 12.894'ü Rum, 197'si Ermeni ve 224'ü yabancı olmak üzere toplam 25.566 kişidir. Hicri 1313 tarihli vilayet salnamesine göre 12.335 Müslim (6.361 erkek, 5.974 kadın);12.870 Rum (6.820 erkek, 6.045 kadın); 203 Ermeni (228 erkek, 85 kadın); Hicri 1320 tarihli vilayet salnamesine göre 397 Ermeni 15.863 Rum (8.008 kadın, 7.855 erkek); 13.572 Müslim (15.161erkek, 14.671 kadın).

⁶ BOA, Dh. Mkt. 2725 / 64: 17 Kanunısani 1324 tarihli on sekiz imzalı istida.

⁷ BOA, İ. Ml. 93/ 30.

⁸ *Son Teşkilat-ı Mülkiyede Köylerimiz* , Ankara 1928, s. 736- 737. Bununla beraber Ml. Eem 386/32 numaralı ve 1891 tarihli belgede Trabzon *Maçka karyesi* ifadesi geçmektedir.

⁹ BOA, Beo. 531/39788: 28 TS 1310.

¹⁰ Adnan Durmuş, *Tarih ve Kültürü ile Hamsiköy ve Meryemana Vadileri Maçka*, Trabzon 2011, s. 68.

Cevizlik mevkiindeydi. Burada başka bir yapılanma yoktu. Mağaza, dükkan ve hanlardan oluşan çarşı ve pazar mahalli Aşağı Cevizlik tabir olunan nehrin karşı yakasındaydı¹¹. 1870 yılında Yukarı Cevizlik'te her hafta çarşamba ve perşembe günleri, Aşağı Cevizlik'te ise iki haftada bir aynı günler pazar kurulması önerilir. Vilayet umumi meclisinde bu teklif emsali olmadığı gerekçesiyle kabul edilmezken, söz konusu yerlerde her hafta birer gün pazar kurulmasının bölge halkı için hem yararlı ve hem de kolaylık olacağı görüşü benimsendi. Netice itibarı ile her hafta perşembe günleri Aşağı Cevizlik'te pazar kurulması kararlaştırılır. (11 Nisan 1287)¹². 1902 tarihli bir belgeye göre Cevizlik'in pazarı perşembe günleriydi¹³. Cevizlik'teki mevcut binalar köy evi tarzındaydı. Bu nedenle mevcut binalar nahiyeye müdürü ve zaptiyenin ikametine uygun bulunmaz. *Nahiyenin kasabası* mahiyetindeki Cevizlik'te konumuna yakışacak bir tarzda mevcut caminin yakınında Meryemana deresi bitişiğinde hali miri arazi üzerine fevkani 4 ve tahtani 3 odalı bir hükümet konağının inşası planlanır. Planlamaya göre odalardan birisi zabtiye koğuşu, 2'si hapisane koğuşu olarak kullanılacaktı¹⁴. Kasaba 1877'de 70 hanelik bir yerleşmedir. 1894'de bir ibtidai mektebi inşa edilip hizmete alınmıştır. Buraya vilayet darümuallimin mezunu bir kişi muallim olarak atanmıştır¹⁵. Bu mektebin masraflarını karşılamak amacıyla bir de bir otel ve bir mesken inşasına başlanmıştır. Bu yapıların inşaat masrafını karşılamak amacıyla yardım biletleri bastırılmıştır. Otelin tamamlanan kısmı 1897 yılında kiraya verilmiştir¹⁶.

Cevizlik kasabası Trabzon- İran ticaret yolunun üzerinde bulunmaktaydı. Kervanlar ve yolcular 1869'a kadar Trabzon'dan Boztepe ve Gülçayır üzerinden Cevizlik'e ulaşıyorlardı. 1870 sonrasında ise Değirmendere üzerinden Cevizlik'e gidilir oldu. Cevizlik'ten sonra yol kışlık ve yazlık olmak üzere iki ayrı güzergahtan oluşuyordu. Kış yolu Cevizlik, Zigana-Torul; yaz yolu ise Karakaban- Krom- İstavri (Yağlıdere)- Gümüşhane veya Cevizlik-Karakaban- Taşköprü- Bayburt güzergahından oluşmaktaydı. Bu yol üzerindeki Zigana, Yokuşbaşı, Yerköprü, Cevizlik, Hoşoğlan, Gölçayırı mevkiilerinde hanlar mevcuttu¹⁷. Belirtmek gerekirse Ilaksa, Magura, Olsa, Hamsiköy, Isbila, Galyan, Larhan, Mesahor, Cinali ve Dıvranos köyleri de yol üstünde bulunmaktaydı¹⁸. Bu güzergahta 1870'den itibaren araba trafiğe çıktı. İki şirket kurulmuş ve Trabzon- Cevizlik arasında iki atla çekilen, üstü kapalı, yolcuların içinde oturdukları omnibüs adı verilen araba ile yolcu taşımaya başlanmıştı¹⁹. Cevizlik'te posta atları için konak ve yolculara mahsus hanlar da vardı.

Hicri 1296 tarihli vilayet salnamesine göre nahiyeye dahilinde 5 kahvehane, 1.506 oda ve 1.485 ambar bulunmaktaydı. Hicri 1322 tarihli vilayet salnamesine göre ise söz konusu merkezde bir hükümet konağı, bir ibtidai, bir medrese, bir Rum mektebi, 5 otel, 31 han, 120 dükkan, 13 mağaza, 2 değirmen, 16 fırın, 2 lokanta, bir kilise, bir redif zabitan dairesi ve bir minareli cami

¹¹ BOA, Şd., Nu. 1825/51: Dahiliye Nezaretine Vilayet İdare Meclisi Mazbatası.

¹² BOA, Şd., Nu. 1825/51: Dahiliye Nezaretine Vilayet İdare Meclisi Mazbatası; BOA, Şd., Nu. 1825/48: 5. 4. 1287.

¹³ *Trabzon Vilayeti Salnamesi 1320*, s. 350.

¹⁴ BOA, Şd. 1825 /28: 22 Şubat 1284.

¹⁵ BOA, Dh. Mkt. 1924/4.

¹⁶ BOA, Mf. Mkt. 393/ 56: 22 Teşrin-isani 1313.

¹⁷ Selahattin Tozlu, *Trabzon- Erzurum- Bayezid Yolu (1850- 1900)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 1997, s. 242. Boztepe - Cevizlik Güzergahı: Trabzon- Zeytinlik mahallesi- İncirlik batağı- 2. ve 3. Dua yerleri- Çukurçayırı- Devedüzü- Gölçayır (Divranos)- Hoşoğlan (Kavak)- Cevizlik. Değirmendere- Cevizlik güzergahı: Trabzon- Değirmendere- Esiroğlu- Mataracı (Ilaksa)- Cevizlik. Burada yol iki ayrı güzergahından devam ediyor. Birincisi Zigana- Torul- Gümüşhane; ikinci güzergahı : Krom- Maden hanı- İstavriye- Gümüşhane. 1986 yılında Sakızlı (İzaksa), Öğütlü (Guryeni), Işıklar (İpsori), Durali (Aksa), Bahçeyaka köyleri birleştirilerek Esiroğlu ismiyle bir belediye kurulmuştur. Bu köylerin 1986 yılı itibarıyla toplam nüfusları 3.448 kişidir. BCA., Nu. 30.11.1.0/ 624.64.8.

¹⁸ Selahattin Tozlu, s. 260.

¹⁹ Selahattin Tozlu, s. 147.

bulunmaktaydı²⁰. 1911 yılında ise hükümet konağının ihtiyacı karşılayacak bir şekilde genişletilmesi planlanmıştır²¹. Kasaba Birinci Dünya Savaşı'nda Rus işgaline maruz kalır. Bu dönemde kamu binaları işgal kuvvetleri tarafından tahrip edilir. Kısmen ayakta kalan hükümet konağı binası ise askerî makamlarca menzil ambarına dönüştürülmüştür. Bu nedenle memurlar kasabaya bir saatlik mesafede olan Livera köyündeki mevcut evlere yerleşmiş olup oradan işlerine gidip geliyorlardı. Bu zorlukları aşmak için kaza merkezinin geçici olarak buraya taşınması kaymakamlıkça talep edildi²². 21 Haziran 1919 tarihli tezkireye göre hükümet dairesi bir mektep binasına taşınmıştı²³. Rum metropolithanesi de kaza merkezinde idi²⁴.

Tarihi süreç içerisinde meydana gelen nüfus hareketleri sonucu Maçka'nın sınırları dahilindeki köy sayısı değişkenlik göstermiştir. Nahiye veya kaza dahilindeki yerleşmeler daha ziyade nüfusun büyüklüğüne göre köy veya mahalle olarak işlem görmüştür. Bu nedenle fiziki olarak uzak bir yerleşme kendine en yakın köye mahalle olarak bağlanabilmiştir. Bu konuda bir örnek vermekle yetineceğiz. 1912 yılı kayıtlarına göre 60 hanelik Hortokop Kilan köyünün mahallesi durumundaydı. Hortokopluların ifadesine göre iki yerleşme arasında bir dere mevcut idi. Mahallenin fiziki olarak Kilan köyü ile bir bağlantısı olmayıp köye bir saat mesafede idi. Bu nedenle Hortokop sakinleri mahallelerinin Kilan'dan ayrılarak müstakil köy haline dönüştürülmesini, imam, muhtar ve ihtiyar heyetinin seçilip tayin edilmesini talep ettiler²⁵. Mahallenin nüfus ve tapu işlemleri resmî dairelerde ayrı ayrı yürütülüyordu. Hortokoplular bir cami inşa etmeyi de planlamışlardı. Mahalle camisinin inşaatı tamamlanincaya kadar ibadetlerini *Canburlansa* köyünün camisinde gerçekleştiriyorlardı. Kilat ile olan bağlantıları resmi işlemlerle sınırlıydı. Örneğin nikah işlemleri için Kilat muhtarlığına gitmek zorundaydılar²⁶.

Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde bir yerleşmenin müstakil bir idari birime dönüştürülmesinde en önemli unsurun nüfus olduğu anlaşılıyor. Nüfusu azalan bir yerleşme pekala komşu köyün mahallesi olarak işlem görebilmiştir. Öte yandan köylerin bağlı buldukları merkezin de farklı sebeplerden dolayı değiştiğini tespit edebiliyoruz. Yani idari birimin sınırları zamanla genişletilebilmiş veya daraltılabilmektedir. Örneğin 1830- 1832 yıllarında Livera, Mesarya Hoşoğlan, Meserya Mesih, Guzari, Mezeler, Kartel ve Meserya-i Ali Çelebi isimli 7 köy Maçka'dan alınıp Trabzon'a bağlanmıştır²⁷. 8 Nisan 1915 tarihinde ise Livera, Gozni, Hozari, Ecela, Ohsa, İslam ve Rum izafe, Limli, Nuhasna köyleri Maçka kazasına bağlanmıştır²⁸. Mübadele ile Rum nüfusun tahliye edilmesi üzerine bazı yerleşmelerin köy statüleri tamamen sona erdirilmiştir. Bunun neticesinde Maçka kazasının köy sayısı 1928'de 55'e inecektir²⁹.

Maçka'ya tabi köyler Dh. Tmık . S. 6/35 numaralı belgeden anlaşılacağı üzere 8 bölümden oluşmaktaydı:

²⁰ *Trabzon Vilayeti Salnamesi 1322*, s. 165.

²¹ BOA, Ml. Eem, Nu. 858 / 43: Trabzon Vilayetinin Tezkiresi 20 Nisan 1327.

²² BOA, Dh. İ.Um. 10/2, Nu. : Dahiliye Nezaretine Trb Vilayetinden (7 Ağustos 1334).

²³ BOA, Ml. Eem. , Nu. 1321 /5.

²⁴ Dh. İ. Um., Nu. 20/12. 1935'de kasabanın nüfusu 693 kişidir. Kasabanın beledi sınırları 1967 yılında genişletilecektir. Kapıköyü'nün Güney mahallesi ile Hacevera köyünün Aşağı mahalle kısmı belediye sınırları içerisine alınmıştır. BCA. Nu. 30.11.1.0 / 328. 25.20; 30.11.1.0 / 328.24.16: 2967 tarihli kararname.

²⁵ BOA, Dh. İd., Nu. 188/1: Trabzon Vilayetine (9 Temmuz 1329).

²⁶ BOA, Dh. İd., Nu. 188/ 1: Köylülerin Müşterek İstidası.

²⁷ Necmi Bulakçıbaşı, *H. 1245-1247 (1830- 1832) Tarihli 1960 Numaralı Trabzon Şeriye Sicilinin Transkribi ve Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2018, s. 453.

²⁸ BOA, Dh. İ. Um. , Nu. 45 /13: Trabzon Vilayetine 30 Mart 1331.

²⁹ *Son Teşkilat-ı Mülkiyede Köylerimiz*, Ankara 1928, s. 736- 737.

1.Meryemana- Larhan Ciheti: Nefs-i Kosbidiyos/ Larhan İslam / Larhan Hristiyan / Ağursa / Veridana / Kudula / İskalida / Ağurzanos/ İskobyas.

2.Galyan Manastır Ciheti: Zarta / Pırasıyos / Olasa-i Hristiyani / Fandak-1 İslam / Fandak-1 Hristiyani / Zageni / Olasa

3.Solday Ciheti: Sesera / Kok / Konaka / Drez İslam / Drez Hristiyan / İlaksa / Soldoy / Mağura / Hacevera

4.Kapıköy Ciheti: İbsori / Lolengena / Zanoı İslam / Kozma / Zer / Konto / Kara / Guzari/ Atdime / Zanoı Hristiyani

5.Hükümet Cıvarı: İsbela / Mendandoz / Kusturnoz / Kusera / Zanha / Sanoya/ Meksila/ Hamurlu / Serase Sahnoy/Hortokob-1 bala / Hortokob-1 vasati / Hortokob-1 zir

6.Boğaç ciheti: Boğaç / Kusurlu / Halya / Yediharman / Zorvanis/ Yeri / Mulaka-i bala/ Mulaka-i zir / Papara / Paparza

7.Galyan Ciheti: Mesehor-1 İslam / Mesehor-1 Hristiyan / Kuştul / Vale / Çananur / Çayırılı / Kudela / Şeytanlı / Armenos / Zavriye / Cinali / Mesaili / Mandiranoy / Kadrol/ Zankar.

8.Hamsiköy Ciheti: Cihani / Melanlı / Ferganlı / Zavera / İstama / Fadansa / Zanilas/ Yanakandos / Bondila / Yanandoz³⁰ / Konaka

II. Maçkalı Müslümanların Kimlik Sorunu

Arşiv kayıtlarına yansıdığı kadarıyla Osmanlı bürokratları 1893 yılından itibaren Maçka'da nüfus, kimlik ve kültür sorunu olduğu kanaatine varmışlar ve bu konuyu hassasiyetle takip etmişlerdir. Valilik ve merkezden görevlendirilen kişiler bu konuda raporlar hazırlayıp ilgili makamlara sunmuşlardır. Bu raporlardan birisi 4 Haziran 1903'de sadarete gönderilen Trabzon Vilayet İdare Meclisi mazbatası idi. Mazbataya göre Maçka nahiyesi dahilindeki ahalinin büyük bir kısmı Rum olup müslim nüfus bir hayli azdı. Rum köylerinin tamamında kilise ve mektep vardı. Nahiye dahilinde 500 kilise ve manastır olup en meşhuru Sümela Meryemana manastırı idi³¹. Müfettiş Ali Seydi Bey'e göre ise kilise ve şapel sayısı toplam 700 idi. Kilise ve kilise mekteplerinde papaz, rahip ve rahibeler din ve kültürlerini eğitim çağındaki çocuklara aktararak Rum kimliğinin tekrar tekrar üretilmesini ve devamlılığını sağlıyorlardı. Papazlar Müslümanların da yaşadığı yerleşmelerde serbestçe din propagandası yapıyorlardı. Bu ortamda Osmanlı bürokratlarının tanımlamasıyla "*dinlerinden bi-haber cahil Müslüman ahalı*" bu faaliyetlerin etkisinde kalıyor³² hatta din değiştiriyorlardı. Fakat bu değişikliği resmî makamlara bildirmiyorlardı. Yetkililer İslam anlayışı ve meşruti idare dolayısıyla bu duruma müdahale edemiyorlardı. Müfettiş Ali Seydi Bey'e göre İngiltere gibi *hürriyetin geçerli olduğu ülkelerde* bile tebaanın asli ve resmî dinden ayrılması hoş karşılanmıyordu³³.

Maçka dahilindeki Müslüman köyleri Rum köylerinin arasına sıkışmış durumdaydı. Nüfusu karma olan köylerde Müslümanların mevcudu birkaç aileyi geçmiyordu. "Maçka'nın mutaassıp Rumları aralarında bulunan Müslümanları illegal yöntemlerle Ortodoksluğa davet ve teşvik etmekte oldukları işitilmekteydi. Hatta Müslümanlar arasında belki de bu faaliyetlerin bir sonucu olmak üzere toplum içinde ismiyle, nüfus kaydıyla Müslüman olarak tanınan birçok aile aslında irtidat etmişti. İrtidatın önemli sebeplerinden birisi bölgedeki Müslüman ahalinin eğitimsizliği idi. Söz konusu Müslümanlar fakrû zaruret içerisinde olup imam ve

---

³⁰ Yanandoz köyü 1928'de kayıtlı değil.

³¹ BOA, Mf. Mkt. , Nu. 697 / 19: Babıaliye Maarif Nezaretinden 26 Şubat 1319.

³² BOA, Beo., Nu. 3660 / 274480: Sadareten Dahiliye Nezaretine 24. TE 1325.

³³ BOA, Beo. , Nu. 3660 / 274480: Mülkiye Müfettişi Ali Seydi Bey'in Raporu (22 Eylül 1325).

hoca tutamıyorlardı. Bu nedenle de İslamiyet hakkında bilgi edinemiyorlardı. Ayrıca komşularının adetlerine de alışmış olduklarından Rumların arasında kalan Müslümanların kısa zamanda tamamen *tarik-i dalalet* sapmalarından korkulmaktaydı. Bazı yerlerde de halk yine cehaletinden rafiziliğe veya hıristiyanlığa kaymaktaydı³⁴ Gümüşhane Torul'da da benzer durumlar mevcuttu. Örneğin: Torul'un Cinkebir köyünün nüfusu 48'i Rum ve 95'i Müslüman olmak üzere toplam 153 kişiydi. Rum cemaati mektep binası inşası için ruhsat almıştı. Buna karşılık Müslümanlara ait bir mektep yoktu. Bu ahali kılık ve kıyafet açısından her ne kadar Müslüman görünümüne sahip olsa da cehaletinden ve bir de askerlik yükümlülüğünden kurtulmak için hıristiyan olduklarını ilan edebilmişlerdi. Rusya'da çalışmakta olan Müslümanların bir kısmı da askerlik yükümlülüğünden kurtulmak amacıyla Ermeni veya Rum ismiyle kayıt yaptırmaktaydı³⁵. Raporu hazırlayan Osmanlı bürokratına göre bu ortamda bir de Rum mektebi tedrisata başladığında Müslüman ahalinin kimliklerini ve kültürlerini korumaları bir hayli sıkıntılı olacaktı³⁶.

Söz konusu sorunla ilgili bir diğer rapor 1 Mart 1908 tarihlidir. Bu raporda Maçka nahiyesinde 35'i müslim, 37'si gayrimüslim ve 10 u muhtelit olmak üzere toplam 82 köyün olduğu ve toplam nüfusun 40 bini bulunduğu vurgulanmaktaydı. Rapora göre nahiye dahilindeki hıristiyan ahali bir hayli muhafazakar olup yerleşmelerin yanı sıra tepelere ve oyuklara irili ufaklı 700 kilise ve 3 manastır binası inşa etmişlerdi. Bu kiliseler özellikle geçimini gurbette temin eden Maçkalıların maddi katkıları ile inşa edilmişti. Ayrıca bazı ailelerin kendilerine mahsus şapelleri vardı. Müslim köylerinin çoğunda cami, mescit, mektep yoktu. Nahyedeki halkın eğitim seviyesini tespit etmek amacıyla Vilayet Maarif Katibi Mehmet Nuri Efendi bölgeye gönderildi. Mehmet Nuri Efendi'nin hazırladığı rapordan anlaşıldığına göre nahiye sakinlerinin çoğunluğunu Rumlar oluşturmaktaydı. Bazı Müslüman köylerinde de hıristiyan unsur vardı. Bu köylerin bir kısmında cami var ise de mürur zamanla harap olmuş, ahali fakir olduğundan tamir ettiremiyordu³⁷. Keza muallimlerin ücretleri de ödenemiyordu. Cami ve mektep binası sağlam olan köylerde ahali tarafından 700, 800 kuruş ücretle tutulan hocalar imamlığın yanı sıra mekteplerde örgün eğitim faaliyetlerini de yürütüyorlardı. Ancak bu mekteplerde usul-i cedit tedrisatı uygulanmıyordu. Nahiye dahilinde sadece 5 köyde ve Cevizlik kasabasında birer ibtidai mektebi mevcut idi. Kasabadaki mektebin muallim maaşı maarife ait otelin kira gelirinden karşılanmaktaydı. Müslüman çocuklarının eğitimi yetersizdi. Beş yaşındaki Müslüman çocukları okuyup yazmaktan, ulum-ı şeriyye ve diniye tahsilinden mahrumdular. Hatta ana dilleri Türkçeyi bile tekellüm etmekten acizdiler. Buna karşılık karma köylerde Müslüman ahali Rumcayı mükemmelen kullanmakta olup hıristiyanların adetlerini bile biliyorlardı. Bu ortamda bazı Müslümanlar din değiştirip hıristiyanlığa geçmeyi tercih edebilmiştir. Aslında bölgedeki Müslümanların da işin vahametinden haberdar oldukları anlaşılmaktadır. Hamsiköy civarında İstima köyü Müslümanlarının Trabzon valiliğine verdikleri istidada "*Etrafımız umumiyetle hıristiyan köyü. Biz köyde 14 hanede 40, 50 kişiyiz. Zamanla köyümüzde bir cami ihya edildi. İçinde bir de sıbyan mektebi faaliyete geçirildi. Ama eğitim için hocamız yok. Bir hoca tutacak paramız da yok.*" Diyerek valilikten bir hoca tayin edilmesini istiyorlardı³⁸.

Meşrutiyet döneminde hazırlanan raporlarda bu durumun siyasi sorumluluğu İkinci Abdülhamit idaresine atılıyordu. Söz konusu raporlarda Rumların Maçka nahiyesinde nüfusen ve nüfuzen çoğunlukta oldukları, önceki idarenin öngörüsüzlüğü sebebiyle papazların faaliyetleri sonucu müslim ahalinin inançlarını muhafaza edemedikleri, bu nedenle nahiye ile

³⁴ BOA, Mf. Mkt., Nu. 697 / 19: Babıaliye Maarif Nezaretinden 26 Şubat 1319.

³⁵ BOA, Hr. Th., Nu. 255/ 66: Hariciye Nezaretine (14 Mayıs 1317)

³⁶ BOA, Mf. Mkt., Nu. 697 / 19 (5 Nisan 1319).

³⁷ BOA, Mf. Mkt., Nu. 1108 / 38: 17 Şubat 1323 tarihli tahrirat.

³⁸ BOA, Mf. Mkt., Nu. 697 / 15: Trabzon Vilayetinden Maarif Nezaretine (26 Nisan 1319).

mücavir alandaki yerleşmelerde Müslümanlığın zayıflamakta olduğu, kızılbaşlık itikadına mensup olanların sayısının gün geçtikçe artmakta olduğu vurgulanmaktaydı³⁹. Bu rapor üzerine maarif nezaretine gönderilen tezkirede gerekli tedbirler alınmaz ise Müslümanlar arasında itikad-ı batılıya tabi olanların sayısının günden güne artacağı ikazı yapılmaktaydı⁴⁰.

Yapılan tahkikat neticesinde Maçka, Torul, Kelkit, Şiran ve Gümüşhane taraflarında tanassurun bir hayli revaç bulduğu anlaşılmıştı⁴¹. 1912 yılı itibarı ile Maçka kazasının nüfusu 36.313 kişidir. Bunun 11.123'ü müslim, 19.190'ı gayrimüslim idi. Söz konusu tahkikata göre 15, 20 sene evvel nüfusun 2/3'ü müslim, 1/3'ü gayrimüslim idi. Son yıllarda Müslüman nüfustaki azalmaya karşılık gayrimüslim nüfustaki artışın gerekçelerinden birisi de müslim nüfus arasında hıristiyan anlayışının yayılmasıydı⁴². Bölgede Hıristiyanlık propagandası vardı. Bu propagandayı yapanlardan birisi Trabzon Metropolitliği görevlileri idi. Bir diğeri mevcut manastırlardaki rahip ve rahibelerdi. Kaza dahilinde iki büyük manastır vardı. Meryem ana manastırının bulunduğu Kumpitiyus köyü ahalisi arasında Müslüman yoktu. Vazelon manastırının bulunduğu köyde ise Müslümanlar da yaşamaktaydı. Bu manastırların kaza dahilinde çok geniş arazileri mevcuttu. Manastır yetkilileri bu arazileri Müslüman emeği kullanarak işlemeyi tercih ediyorlardı. Normalde bu tarlalarda hıristiyanlar günlük üç kuruşa çalıştırılıyorlardı. Ancak manastır yetkilileri buralarda 6, 7 kuruş yevmiye vermek suretiyle Müslümanları çalıştırmayı tercih ediyorlardı. Amaç çalışmaya gelen Müslümanları hıristiyanlığa meylettirmek ve ibadet vakitleri emekçi Müslümanların manastırları ziyaretlerini temin etmektir. *Cehalet içerisinde bulunan Müslümanlar söz konusu telkinata karşı herhangi bir muhakeme yapmaksızın ve adeta gayri ihtiyari İslamiyet'i terk ederek kendilerini hıristiyanlığın avucuna atıyorlardı.*

III. Çözüm: Alınan Tedbirler

Babıali'nin Tanzimat dönemi ve sonrasında toplumsal kimliğe ve bu kimliğin korunması ve tekrar tekrar üretilmesine önem verdiği anlaşılmaktadır. Örneğin, Kırım savaşı sonrası Batum havalisine yerleştirilen muhacirlerin okuma- yazmayı ve namaz surelerini bilmedikleri ve çocuklarına da okuma- yazma öğretmedikleri tespit edilmiştir. Bu ortamda Müslüman kimliğini koruyamayacaklarını düşünen yetkililer bir beyanname yayımlayarak kasaba ve köy halkından çocuklarını mektebe göndermelerini, okuma yazma öğretilmelerini istemişlerdir. Bu amaçla bölgeye elifba, ilmihal, amme ve tebare cüzleri gönderilmesi, çocukları eğitmek için hükümet konağında bir imamın görevlendirilmesi, eğitim çağındaki çocuklarını okula göndermeyenlerin para cezasına çarptırılması kararlaştırıldı⁴³.

Osmanlı devlet adamları rafizilik, şiiilik, cizvitlik anlayışının Müslüman toplum arasında yayılmasını hemen her dönem sistem için beka sorunu olarak görmüştür. Zaman zaman merkezi idareye verilen rapor ve istidalarda bu tehlikeye dikkat çekilmiştir. Örneğin Anadolu'da 20 yıl memurluk ve mülkiye müfettişliği yapan Ahmed Şevki 1908 tarihli istidasında rafiziliğin sünni köyleri arasında şiddetle yaygınlaştığını iddia etmekteydi⁴⁴. Bu anlayışları devlet ve toplum için tehdit olarak gören Osmanlı bürokratları bu fikirlerin ve anlayışların Osmanlı toplumu arasında yayılmasını önlemeye yönelik çeşitli tedbirler almaya çalışmaktaydılar. Örneğin 1895 tarihli rapora göre Yanya vilayeti dahilinde özellikle Berat ve Eğri sancakları Müslümanları "*namaz, gusul, oruç gibi farzlardan bi-haber cahil olduklarından vilayet dahilinde şiiilik, rafizilik yaygınlaşmaktaydı. Bir taraftan da vilayet dahilinde mevcut olan Rum ve Ulah mekteplerinin gizli eğitim faaliyetleri bir hayli etkili olmaktadır. Beka sorunu*

³⁹ BOA, Mf. Mkt., Nu. 1108/ 18.

⁴⁰ BOA, Mf. Mkt., Nu. 1108 /18: 16 Kanun-ıevvel 1324 tarihli Dahiliye Nezaretinden Maarif Nezaretine.

⁴¹ BOA, Mf. İbt., Nu. 412 / 40:28 Şevval 1330 / 25 Eylül 1328 tarihli Trabzon Vilayetinden Meşihat Makamına Tezkire.

⁴² BOA, Mf. İbt. , Nu. 412/ 40: Maçka Kaymakamlığının Tezkiresi 22 Eylül 1328.

⁴³ Nedim İpek, "Liman Kenti Batum", *Yeni ve Yakın Çağda Türk- Gürcü İlişkileri*, Trabzon 2020, s. 24.

⁴⁴ BOA, Y.Prk. Azj., Nu. 23 / 25: 16. KE 1308 tarihli istida.

olarak görülen bu duruma karşı *ittihad-ı sahih muallimler* idaresinde rüştiye ve büyük köylerde medrese ve ibtidailer tesisi ve buralarda yeter sayıda hoca görevlendirilmesi planlandı⁴⁵. Ayrıca mevcut camilerin tamiri, imam ve hatip nasp etmek, bu kurumlar vasıtasıyla halkı eğitmek ve bilinçlendirmek hedeflendi⁴⁶. Irak'ın güneyinde şiiiliğin ve rafiziliğin yayılmasını önlemek amacıyla bölgeye nasihat heyeti gönderilmesi kararlaştırılmıştı⁴⁷.

Osmanlı bürokratları benzer bir sorunu Ordu ve Samsun'un Kavak nahiyesi taraflarında da tespit etmişlerdi. Habsmana, Ulubey ve Bolaman'ın toplam nüfusu 39.963 kişiydi. Tanzim edilen rapora göre İslam'ın ahlak ve adabına mugayir olan *kızılbaşlık* yerli ahali arasında hızla yayılıyordu. Çözüm söz konusu kişilerin tekrar *tarik-i hakk ve hidayete* kazanılmasında bulunur. Bunun için de kaza merkezlerinde rüştiye ve köylerde ibtidai mekteplerinin açılması ve bu mekteplerde 150'şer kuruş maaşla birer muallim görevlendirilmesi planlanır. Ancak Mülkiye Müfettişi Ali Seydi Bey bu tedbirleri yetersiz görür. Ona göre batıl inanışlarla mücadele halka İslam ilkelerinin öğretilmesi ve maarif vasıtasıyla aydınlatılmasıyla mümkün olabilirdi⁴⁸.

Ali Seydi Bey'in gözlem ve incelemelerde bulunduğu idari birimlerden birisi de Maçka nahiyesidir. Ali Seydi Bey çözümü elverişli yerlerde mektep inşası, harap mektep binalarının tamiri veya yeniden inşa edilmesi, mektebi olmayan her 6 köyün ortasında birer büyükçe medrese tesisi ve beşer yüz kuruş maaşla birer müderris tayin edilmesinde bulur. Bu işlerin de yerinde mutlaka kontrol edilmesi gerektiğini vurgular.

Netice itibarıyla Gümüşhane, Maçka ve Yomra nahiyelerinde sakin Müslüman ahalinin dini bilgilerini kuvvetlendirmek için gerekli mektep ile mescitlerin inşa edilerek muallim görevlendirilmesi planlandı⁴⁹. İşe Türk ve Rum nüfusun bir arada yaşadığı köylerden başlandıği anlaşılmaktadır. Trabzon İdare Meclisi'nde Rumlarla mahlut olan İstima, Meksila, Kalpar, Hortokop, Larhan, Miskor köylerinde dinî bilgileri, talim ve tedris etmek üzere 150 kuruş maaş karşılığı birer muallimin acilen tayini kararlaştırıldı⁵⁰. İlerleyen tarihlerde Maçka Müslümanlarının sorunlarının daha sağlıklı bir şekilde çözmek amacıyla önce mevcut durumun tespiti planlandı. Bu iş için ilk önce Maçka dahilinde Müslümanların yaşadığı yerleşmelerde cami, mescit ve mekteplerin mevcut olup olmadığını tespit etmek amacıyla bir araştırma yaptırıldı. Araştırma ve inceleme sonrası hazırlanan raporda ismi geçen mahalle ve köylerin durumunun daha iyi anlaşılabilmesi için rapordaki bilgilere mevcut çalışma ve arşiv kayıtlarından hareketle fetihten 1908'e kadarki nüfus gelişim ve değişimi de ilave edilmiştir.

1.Kok (Armağan): Muhtemelen 18.Yüzyılda kurulmuştur. 1835'de 133, 1876'da 233 müslim erkek nüfus mevcut idi. 1847'de Canbur nahiyesi dahilindedir. Mevcut mescit köylülerin ihtiyacını karşılamıyordu. Halk özellikle cuma ve bayram namazlarını kılmakta zorlanıyordu. Bunun üzerine hayrat sahibi Sarıalioğlu Ahmet bir mescit inşa ettirmiştir. Sarıalioğlu mescide bir minber konmasını ve hitabeti askerlik yaşını geçen ehliyet ve liyakat sahibi olduğunu Trabzon meclisinde yapılan imtihan ile gösteren oğlu Molla Mehmed'in uhdesine tevcihini talep etmiştir⁵¹. 1908 tarihli raporda köy camisinin içinde namaz kılınabilecek mamur bir vaziyette olduğu belirtiliyordu. Aynı rapora göre mektep de vardı. Ancak tedrisat atik usulde idi. Köylü muallime yıllık sekiz yüz kuruş maaş veriyordu⁵².

⁴⁵ BOA, Dh. Mkt., Nu. 285/25: Yanya Vilayetine ve Dahiliye Nezaretine Tezkire. 7 Eylül 1310.

⁴⁶ BOA, Mf. Mkt., Nu. 289/55: Yanya Vilayeti ve Maarif Nezaretine Tezkireler (16 TE 1311)

⁴⁷ BOA, BEO., Nu. 2864/214784 Meşihatpenahiye Tezkire 5 CA 1322.

⁴⁸ BOA, Mf. İbt., Nu. 257/61: 21 Teşrinievvel 1325.

⁴⁹ BOA, Mf. Mkt., Nu. 697/19 (Trabzon Vilayetinden Maarif Nezaretine Tezkire 26 Nisan 1319.

⁵⁰ Mf. Mkt., Nu. 697/19: Sadaret Takrir 22 Mayıs 1319 Trabzon Meclisi Mazbatası.

⁵¹ BOA, C.Ev., Nu. 603/30435, (9 R 1264).

⁵²

2.Verana (Kırankaş): 1835'de 37, 1876'da 62 müslim erkek nüfus var. Köyde 1835'de 56, 1845'de 65 ve 1876'da 51 Ermeni nüfus da yaşamaktaydı. 1908 yılı itibarıyla Ermeni nüfus çoğunlukta idi. Müslüman nüfus ise 22 hane idi. Cami ve sıbyan mektebi mevcut ise de kullanılamayacak bir derecede haraptı. Her iki binanın sekiz bin kuruşa tamir edilebileceği tespit edilmiştir.

3.İlaksa (Mataracı): Bu yerleşmenin fetih öncesi mevcut olduğu anlaşılmaktadır. 1486'da 320, 1583'de 290 Rum nüfusa sahipti. Aynı tarihte köyde 38 müslim de mevcut idi. Rum nüfus 1683'e kadar 70'e gerilerken müslim nüfus 100 kişiye çıkmıştır. 1835 kayıtlarına göre köyün müslim erkek nüfusu 135 kişiydi. 1876'da bu rakam 230'a çıkacaktır. Yine aynı tarihte köyün sınırları içerisinde 8 Rum erkek nüfusu mevcuttu. 1908'de Müslüman nüfus 100 hane kadardı. Camisi mamur ve içinde namaz kılınıyordu. Mektep binası yoktu. 3 bin kuruşa bir ibtidai binasının inşa edilebileceği hesaplanmıştır.

4.Soldoy (Sevinç): 1835'de 108 Müslüman erkek nüfusu havi. Bu nüfus 1876'da 217 erkektir. 1908'de Müslüman nüfus 120 hane idi. Camisi mamur ve namaz kılınıyordu. Mektep binası ise harap bir durumda idi. 1.200 kuruşa tamir edilebileceği hesaplanmıştı. Tedrisatı atik usuldeydi. Muallime yıllık 800 kuruş veriliyordu.

5.Mağura (Örnekalın) : 1876'da müslim erkek nüfus 179 kişidir. Müslim nüfus 1908'de 85 hane idi. Camisi mamur olup içinde namaz kılınıyordu. Ancak mektep binası harap bir vaziyette idi. Buna rağmen yıllık 600 kuruş karşılığında çalışan bir muallim vasıtasıyla eski usul eğitim tedris edilmekteydi⁵³.

6.Hacavera (Yeşilyurt): 1486 kayıtlarına göre köyde tahminen 350 Rum ve 10 müslim mevcuttu. Bu rakamlar 1583'de 460'sı Rum ve 110'u müslim olmak üzere toplam 570 kişiye çıkacaktır. Ancak Rum nüfus 1683'de 60'a inerken müslim nüfus 200 kişiye çıkmıştır. 1835'de 243 müslim erkek nüfus var. 1876 kayıtlarına göre 18 Rum, 192 müslim erkek nüfus var. 1908'de Müslüman nüfus 110 haneden oluşmaktaydı. Bir mescit ve mektep binası mevcut olup her ikisi de hizmet verecek kapasitedeydi. Camide raporun ifadesiyle arasına namaz kılınılmaktaydı. Mektep binasından ise muallim olmadığı için yararlanılamamaktaydı. 19. yüzyılın ortalarında köyde yaşayanların bir bölümü Gümüşhane'den gelmiş olan *Müslüman görünümlü Hristiyan* idi.

7.İspela-i İslam: 1486'da 216, 1583'de 530 Rum nüfus var. 1683'de Rum nüfus 85'e inerken, 45 kişilik bir Müslüman topluluk da mevcuttu. 1835'de 134 müslim ve 106 Rum, 1876'da 170 Rum ve 168 müslim erkek var. 1908 verilerine göre köyün Müslüman nüfusu 80 hane idi. Mamur bir camisi olup içinde namaz kılınıyordu. Mektep binası ise harap bir vaziyetteydi. 2.500 kuruşa tamiri mümkün görünüyordu. Atik usul tedrisatı yapılıyordu. Köylü muallime yıllık 800 kuruş ödüyordu.

8.Hoy mahallesi: 1908'de Müslüman nüfus 31 hane. Köyde gayrimüslim nüfusun da yaşadığı anlaşılmaktadır. Atik usul eğitimin yapılmaya çalışıldığı mektep binası tamire muhtaç bir durumdaydı. İki bin kuruş sarfla modernize edilebileceği tahmin edilmekteydi.

9.Mulaka-i zir (Sındıran) : 1876'da 103 Müslüman erkek var. 1908'de 50 hane. Cami ve mektebi harap. Köy oldukça mürtefi bir yerde kurulmuş. Tamire muhtaç bir camisi ve mektebi mevcuttu. İki binanın da toplam 4 bin kuruşa tamir edilebileceği tahmin edilmekteydi. Kış mevsiminde köy tamamen karla kaplı kalıyordu. Bu ortamda halk cami ve mektebe gidemiyordu. Ahali cami ve mektepten yılda sadece beş ay yararlanabilme imkanına sahipti. Mektepte eski usul eğitim sistemi tatbik edilmektedir. Belirtmek gerekirse köylü fakir olduğundan her yıl düzenli olarak muallim de tutulamamaktaydı.

10.Mulaka-i bala (Yaylabaşı): Köyün 1486-1583 yılları arasında kurulduğu anlaşılmaktadır. 1583’de köyün nüfusu 440’ı Rum ve 47’si Müslüman olmak üzere 487 kişidir. 1683 verilerine göre ise Rum nüfus 40’a kadar gerilerken Müslüman nüfus 110’a çıkmıştır. 1876’da 136 erkek müslim var. 1908 verilerine göre köyde 80 hane müslim nüfus mevcut idi. Cami ve mektebi harap olup tahminen dört bin kuruşa tamir edilebilecekti. Ahalisi pek fakirdi. Köy çok yüksekte ve kışın karla kaplanmaktaydı. Bu nedenle ahali kış aylarında camiye gidememekteydi. Çocuklar da mektep binasında yılda en fazla beş ay eğitim imkanı bulabilmekteydiler. Mektepte tedrisat atik usul idi. Üstelik köylünün mali durumu iyi olmadığından her yıl muallim de tutamıyorlardı.

11.Yeri (yerlice): 1835’de 46, 1876’da 48 erkek nüfus mevcuttu. 1908’de köyde 35 müslim aile var. Köyün cami ve mektebi harap bir konumda olup dört bin kuruşa modernize edilebileceği hesaplanmıştı.

12.Boğaç / Haliya (Üçgedik): Muhtemelen Celali dönemi sonrası 17. yüzyılda kurulmuştur. Nahiye merkezine uzaklığı 8 saat yürüyüş mesafesindeydi. 1683 verilerine göre köyde 95 müslim, 25 Rum nüfus mevcuttu. 1835’de ise köyde 196 müslim erkek nüfus vardı. 1908’de köy 200 müslim haneden müteşekkildi. Ahalisi tamamen müslim olup, ekonomik açıdan fakirdi. Cami ve mescidi tamire muhtaçtı. Ahalisi kısmen namaz kılmaktan mahrum kalıyordu. Çünkü rakımı hayli yüksek olup alan itibarıyla da oldukça geniştir. Beş mahallesi vardı. Bir mescit ve üç mahallenin ortasında bir; iki mahallede bir, merkez mahallede iki ibtidai mektebin tesisi ve inşası elzem görülüyordu. Tamirat ve inşaatın 8 bin kuruşa gerçekleştirilebileceği planlanmıştı.

13.Papara (Çamlıdüz): Köy 1486- 1583 aralığında kurulmuş olmalıdır. 1583’deki nüfusu 40’ı Rum ve 16’sı müslim olmak üzere toplam 56 kişidir. Müslim erkek nüfus 1835’de 76 iken 1876’da 63’e inmiştir. 1835’de 35, 1845’de 61 erkek Rum nüfus var. 1908’de 40 hane müslim nüfus mevcuttu. Hıristiyan nüfus çoğunlukta idi. Mamur ve namaz kılınabilen bir camisi vardı. Mektep binası ise harap bir vaziyetteydi. Yetkililere göre köyün ortasında 2.500 kuruşa yeni bir ibtidai binasının inşası zaruridir.

14.Kusera (Ormanüstü): 1486’da 54 kişi olan Rum nüfusu 1583’de 25’e inerken 1683’de tamamen kaybolmuştur. Buna karşılık Müslüman nüfus 1583’de 70’den 90 kişiye çıkmıştır. Müslüman erkek nüfus 1835’de 101 ve 1876’da 131 kişidir. 1908 yılı itibarıyla mamur ve namaz kılınabilen bir camisi vardı. Mektep binası da hizmet verecek bir durumdaydı ve atik usul tedrisat yapılmaktaydı. Muallimine ahali yıllık 800 kuruş ücret ödüyordu⁵⁴.

15.Meksila (Çatak): Köy muhtemelen 1850 sonrası kurulmuştur. 1876’da müslim erkek nüfusu 80 kişidir. 1908 itibarıyla camisi sağlam ve namaz kılınıyordu. Mektep binası da sağlamdı .Usul-i cedit üzere tedrisat yapılıyordu. Muallimin ücreti maarif bütçesinden karşılanıyordu.

16.Sersa / Serra? (Kiremitli mahallesi): Muhtemelen 20. Yüzyılın başlarında kurulmuştur. Camisi sağlam ve namaz kılınıyordu. Mektep binası da sağlamdı . Usul-i cedit üzere tedrisat yapılıyordu. Muallimin ücreti maarif bütçesinden karşılanıyordu.

17.İstela/ İstelya (Yanlıca): 1486’da 24 , 1583’de 10 Rum nüfus var. 1583’de köyde 12 müslim nüfus var. 1683’de köyde nüfus kaydı gözüküyor. Köyün 1876 yılında erkek nüfusu 26’sı Rum ve 82’si müslim olmak üzere toplam 108 kişidir. 1908 itibarıyla camisi sağlam ve namaz kılınıyor. Mektep binası da sağlamdı . Usul-i cedit üzere tedrisat yapılıyordu. Muallimin ücreti maarif bütçesinden karşılanıyordu. Köylü 26 Nisan 1903 tarihinde Trabzon valiliğine verdikleri dilekçede köyde 14 hanede 40- 50 kişilik bir gayrimüslim nüfusa sahip

⁵⁴ Kusera Köyü için bk. Adnan Durmuş, *Tarih ve Kültürü ile Ormanüstü Köyü*, Trabzon 2010.

oldukları, yıkılan caminin ihya edildiği ifade edilmekteydi. Cami binası aynı zamanda eğitim amaçlı kullanılmış. Ancak düzenli eğitime başlanabilmesi için muallime ihtiyaç duyuldu. Cami ve mektebi ayakta tutmak, ibadet ve tedrisatı gerçekleştirebilmek için köylünün bir maddi kaynağa sahip olmadığı anlaşılıyor. Ayrıca bu hususlarda kendilerine yardım edecek bir kişi de yoktu. Köylüler gerekli hocanın kamu tarafından bulunup tutulmasını istiyorlar.⁵⁵

18.Hortokop/ Hortokob-ı edna (Kozagaç): Köy Osmanlı öncesi mevcut idi. Köyde 1486'da 917, 1583'de 1.180 Rum yaşıyordu. 16. Yüzyılın sonlarında Hortokop'ta 106 müslim de bulunuyordu. Celali dönemi sonrası 17. Yüzyılın son çeyreğindeki kayıtlara göre Rum nüfusu 65 kişiye kadar gerilerken Müslüman nüfus 120'ye çıkmıştır. Köyün erkek nüfusu 1835'de 52 müslim, 1876'da 41 Rum ve 56 müslimdi. Hortokob-ı bala (Yukarıköy) mahallesinde 1835'de 205, 1845'de 221 ve 1876'da 194 Rum mevcuttu. 1876'da vasat (Ortaköy) isimli bir mahalle daha gözükmüyor. Bu mahallede ise 132 Rum ve 24 müslim nüfus var. 1908'de Hortokop'ta 15 müslim hanesi var. Hıristiyan ahali ise oldukça fazla idi. Cami ve mektep binası yoktu. Yapılan ön çalışmalara göre 5 bin kuruşa birer mescit ve mektep binasının inşa edilebileceği hesaplanmıştır. 1908'de Hortokop-ı zir isimli yerleşmede 40 hane müslim nüfus vardı. Camisi sağlam ve namaz kılınıyordu. Mektep binası da mamur bir durumdaydı. Usul-i cedid tedris ediliyordu. Muallimin maaşı maarif idaresinden karşılanıyordu. Köyün nüfusu 1912 yılı itibarıyla 46 hanede 100 erkek 106 kadın idi⁵⁶. 1912'de Ayayani kilisesinin yeniden inşa edilip bir de çan kulesinin ilavesine ruhsat verildi⁵⁷.

19.Zanoy (Akmescid): Muhtemelen köy fetih öncesi mevcuttu. 1486 tarihli tahrir göre köyün tahmini nüfusu 228 kişidir. Ancak 1583'e kadar Rum nüfus hemen hemen %50 azalma ile 125 kişiye gerileyecektir. Buna karşı 1583'de köyde 16 Müslüman mevcuttu. Köyün nüfus açısından Celali döneminde olumsuz etkilendiği anlaşılıyor. 1683'e kadar Rum nüfusu 30'a, Müslüman nüfusu 10'a kadar gerilemiştir. Müslim erkek nüfus 1835'de 72 iken 1876'ya kadar iki kat artarak 158'e çıktı. Gayrimüslim erkek nüfus ise 1835'de 150 iken 1845'de her ne kadar 99'a düşmüş ise de 1876'da tekrar yükselişe geçmiş ve 158'e çıkmıştır. 1908 yılı itibarıyla cami ve mektep binası sağlamdı. Atik usul tedrisat mevcuttu. Ahali muallime yıllık sekiz yüz kuruş ödüyordu.

20.Kapıköy: Fetih öncesi köyün mevcut olduğu anlaşılmaktadır. Köyde 1486'da 374 ve 1583'de 145 Rum nüfus var. 1583'de 25 müslim nüfus mevcuttu. 1683 ile ilgili elimizde herhangi bir kayıt yoktur. Kapıköy'ün Rum nüfusu 1835'de 290, 1845'de 278 iken 1876'da 478 kişiye çıkmıştır. Müslüman erkek nüfus 1835'de 166 iken 1876'ya kadar 25'e kadar gerilemiştir. Belirtmek gerekirse Kapıköy'de Meryemana isimli bir kilise mevcut idi. Bu kilise fetih öncesinde inşa edilmişti. Osmanlı idaresi bu kiliseyi papazlara ve köylüye tahsis etmişti. 6 Mayıs 1848 tarihinde ahali Babıali'den kilisenin tamirini talep etmiştir⁵⁸. 1908 kayıtlarına göre Kapıköy'ün hıristiyan sakinleri 300 haneyi geçmekteydi. Köyün Kizera (Bakırcılar?) mahallesinde Müslümanlar ikamet etmekteydi. 1908'de söz konusu mahallenin müslim nüfusu 14 hanedir. Bu mahallede ufak bir mescit ve bir mektep mevcut ise de pek harap idi. Mescit her ne kadar harap ise de içinde namaz kılınıyordu.

21.Lolongene (Kumrulu): 1486- 1583 yılları arası kurulmuş olmalıdır. Müslim ve Rum nüfus karma olarak ikamet etmekteydi. 1583'de 15 Rum ve 5 müslim nüfusu havidir. Müslim erkek nüfus 1835'de 79, 1876'da 107 kişidir. 1876 yılı itibarıyla köyde 24 gayrimüslim erkek de bulunmaktaydı. 1908'de müslim nüfus 35 hanedir. Ahali yeni bir cami inşa etti. İki bin kuruşa mektep ve caminin tadil edilebileceği belirlenmiştir.

⁵⁵ BOA, Mf. Mkt. , Nu. 697/ 19 (n 12 Nisan 1319 tarihli Vilayet Merkezine gönderilen takriri.

⁵⁶ BOA, Dh. İd., Nu. 188/1: Köylü istida. (17 Nisan 1328).

⁵⁷ BOA, Şd., Nu., 1868/3: 8 TE 1328 tarihli takrir.

⁵⁸ BOA, A. Mkt., Nu. 132 / 85.

22.İbsori (Işıklar): 1876'da köyün Müslüman erkek nüfusu 55 kişidir. 1908 yılı itibarıyla camisi her ne kadar harap ise de köylünün ihtiyacını karşılıyordu. Atik usul tedrisatın gerçekleştirildiği mektep binası da de harap bir vaziyetteydi. Ahali muallime yıllık 600 kuruş ödüyordu. İki bin kuruş cami ve mektep binasının tadil edilebileceği hesaplanmıştır.

23.Zakeni (Barışlı): 1876'da Müslüman erkek nüfus 65 kişiydi. 1908'de müslim nüfus 40 haneydi . Köyde cami ve mektep binası yoktu. Her ikisinin 8 bin kuruşta inşa edilebileceği hesaplanmıştır.

24.Pırastıyos (Temelli): 1486'da 117 Rum, 1583'de 40 Rum ve 25 müslim mevcuttu. 1835'de 84, 1876'da 139 erkek mevcuttu. Ayrıca 1876 kayıtlarına göre 5 Ermeni ve 2 Rum erkek nüfus da bulunmaktaydı. 1908'de müslim nüfusu 30 haneydi. Camisi bayındır olup içinde namaz kılınıyordu. Mektebi harap olup bin kuruşta tamir edilebilir.

25.Valena (Arıkaya): 1876'da köyün erkek nüfusu 204 kişidir. 1908'de müslim nüfus 15 haneydi. Cami ve mektebi bulunmamaktaydı. Hıristiyan nüfus çoğunluğu oluşturmaktaydı. 6 bin kuruşta yeni bir mescit ve caminin inşa edilmesi planlandı.

26.Kadrol (Oğulağaç): Fetih öncesi köyün ismi Haldıyan'dır. Köyde 1486'da 60, 1583'de 25 Rum yaşamaktaydı. 1583'de köyde 20 kadar da müsliman mevcuttu. 1835 ve 1845 nüfus kayıtlarında köyün ismi geçmiyor. 1876'da müslim erkek nüfus 122 kişidir. 1908'de 70 hane müslim nüfus var. Bu tarihte camisi sağlam olup namaz kılınıyordu. Köyün mektebinde cedit usul tedrisat uygulanıyor ve muallim ücreti maarif bütçesinden karşılanıyordu.

27.Cinali: Müslüman ahalinin ikamet ettiği köy Trabzon-Erzurum güzergâhında idi. 1835'de 266 ve 1876'da 199 erkek nüfusa sahip. 1908'de Müslüman nüfus 70 hane. Harap bir camisi var. Namaz kılınıyor. O tarihlerde cami ve mektep binasının 4 bin kuruşta tamir edilebileceği hesaplanmıştır. Mektepte atik tedrisat yapılıyordu. Muallim ücreti 600 kuruş olup köylü tarafından karşılanıyordu.

28.Galyan Mesehor (Çamkonak): 1835'de 84 müslim ve 250 Rum erkek nüfus mevcut idi. Rum nüfus 1845 kayıtlarında 254 olarak verilmiştir. 1876'da 33 Rum ve 265 müslim erkek nüfus var. Ayrıca 1845'de köyün Cibanos (Kuşçu), Armenos (Ergin), Kuştuli (Şimşirli), Çayırılı (Çayırılar) ve kodila (Ormaniçi) isimli mahallerinde toplam 773 erkek nüfus mevcuttu. 1876'da Kodila mahallesinde 64 Rum, Çayırılar mahallesinde 238 Rum, Cibanos mahallesinde (Kuşçu) 5 Ermeni, 144 Rum, 685 müslim erkek nüfus bulunmaktaydı. 1908'de müslim nüfus 110 haneydi. Camisi sağlam ve namaz kılınabilecek bir konumdaydı. Ancak atik usul tedrisatın yapılmaya çalışıldığı mektep binası harap bir vaziyetteydi. Muallime ahali yıllık bin kuruş ödüyordu. Mektep binasının 1.500 kuruşta tamiri mümkün görünmüştür.

29. Çil Mahallesi: 1908'de 15 müslim ailenin yaşadığı bir yerleşmedir. Mektep binası ve camisi harap bir durumdaydı. Bu nedenle eğitim yapılamamaktaydı. Cami ve mektebin tamir edilerek hizmete alınması imkan dahilinde bulunmuştur.

30.Olasa (Bahçekaya): Rum nüfus 1486'da 380 kişi iken 1583'de 480 çıkmış, 1683'e kadar 80'e inmiştir. Buna karşılık 1583'de 75 olan müslim sayısı 1683'de 155'e çıkmıştır. 1835'de köyün erkek nüfusu 198'i müslim, 146'sı Rum'dur. Rum erkek nüfusu 1845'de 175'e, 1876'da 205'e çıkmıştır. Müslüman erkek nüfus ise 1876'ya kadar 139'a inmiştir. Bu tarihte köy dahilinde 19 Ermeni erkek nüfus da bulunmaktaydı. 1908'de camisi mamur ve namaz kılınabiliyordu. Mektebi harap bir vaziyetteydi. Cami ve mektebi binası iki bin kuruşta tamiri mümkün bulunmuştu.

31.Fandak: 1845-1876 yılları arasında kurulmuş olmalı. 1876'da 56 Rum ve 48 müslim erkek nüfus var. Müslüman nüfus 1908'de 30 hane. Köyün camisi yoktu. Buna karşılık

köyde bayındır bir mektep binası mevcut olup atik usul tedrisat yapılmaktaydı. 4 bin kuruşa müceddeden bir cami inşası planlanmıştır.

32.Çikanoy (Yanika): 1835'de köyün erkek nüfusu 410 kişidir. 1876 verilerinde ise köyde 102 Ermeni erkek nüfusun varlığı gözüküyor. Bu tarihte köyde Müslüman nüfusunun olduğuna dair bir kayıt yok. 1908 verilerine göre köyde 70 müslim hane bulunmaktaydı. Camisi harap. Köyde mektep mevcut olup atik usul tedrisat yapılmaktadır. Köylü muallime senelik 800 kuruş ücret ödemekteydi.

33.Morlu: (Murli ??????) Muhtemelen Osmanlı öncesi mevcut idi. Köyün nüfusu 1486'da tahminen 116 kişidir. 1583 itibarıyla köyde 60 Rum ve 6 müslim yaşamaktaydı. 1683 kayıtlarında Rum nüfus gözüküyordu. Buna karşılık müslim nüfus beş misli artarak 30'a yükselmiştir. 1908'de 70 hane müslim nüfus var. Camisi mamur olup içinde namaz kılınıyordu. Köylü 1908'de bir mektep binası inşa etmeye başlamış olup itmamı için en az bin kuruşa ihtiyaç duyuluyordu.

34.Mendi: 1908'de köyün Müslüman nüfusu 70 hanedir. Camisi yoktu. Harap bir mektep binası vardı. Burada eski usul tedrisat yapılıyordu. Beş bin kuruşa mektep binasının tamiri ve caminin inşasının gerçekleştirilebileceği planlanmıştır.

35.Sovri (Yanyamaç): 1486 verilerine göre Maçka sınırları dahilinde Sovri isimli bir köy mevcuttu. Bu köyde tahminen 268 Rum yaşamaktaydı. 1683 verilerinde ise Ciganoysovri isimli bir köy kayıtlı olup bu köyde 50 Müslüman mevcuttu. 1835'de 64 ve 1876'da 75 erkek nüfus mevcuttu. 1908 yılı itibarıyla 25 Müslüman aile mevcuttu. Camisi olup içinde namaz kılınıyor. Atik usul eğitimin yapıldığı bir mektebi mevcuttu.

36.Aşağı mahalle: 1908 itibarıyla 40 hanelik bir Müslüman mahallesidir. Muhtemelen Sovri köyünün bir mahallesiydi. Camisinde namaz eda ediliyordu. Mektepte eski usul eğitim yapılmaktadır. Her iki binanın da iki bin kuruşa tamir edilebileceği hesaplanmıştır.

37.Çikanoy-ı mesahur : 1908'de 40 hanelik bir Müslüman yerleşmesidir. Köyde yeni bir cami inşa ediliyordu. Harap mektebin inşası için bin kuruşluk bir tahsisata ihtiyaç duyulmaktaydı.

38.Sesera (Günay): Muhtemelen 16. Yüzyılda kurulmuştur. Köyde 1583 verilerine göre 15 Rum ve 40 müslim yaşamaktaydı. Celali dönemi köyün Rum nüfusu dağılmış ve müslim nüfus ise yarı yarıya azalmıştır. 1908 yılı itibarıyla 20 hane müslim mevcuttu. Camisi ve mektebi yoktu. Ahali bir mescidin inşasına başlamıştı. Mescidin ve mektebin inşaatının tamamlanması için 1908 rayicine göre 2 bin kuruşa ihtiyaç duyulmaktaydı.

39.Şimanyoz: Köyde 1908'de 20 hane müslim bulunmaktaydı. Köyün cami ve mektebi mevcut idi. Ancak camisi tamire muhtaçtı. Tamiratın 1.500 kuruşa gerçekleşebileceği hesaplanmıştır.

40.Larhan (Akarsu): 1486'da 62, 1583'de 325 olan Rum nüfus 1683'de 40'a inmiştir. Köyde 1583'de 10, 1683'de 30 Müslüman vardı. 1835'de 105 müslim ve 246 Rum erkek nüfus vardı. 1868'de mevcut kilisenin yeniden inşası için izin alınmıştır⁵⁹. 1876'da müslim erkek sayısı 56'ya düşerken, Rum nüfus 325'e yükselmiştir. Müslüman nüfus 1908'de 27 hanedir. Mamur birer cami ve mektep binası vardı. Usul-i cedit yöntemiyle tedrisat yapılmaktaydı. Muallim maaşı, maarif bütçesinden karşılanıyordu.

41.Konga / Konkol (Alaçam / Esiroğlu): 1486'da 39 Rum ve 10 müslim, 1583'de 5 Rum ve 7 müslim mevcuttu. 1908'de 60 hane müslim nüfus mevcuttu. Camisi mamur olup namaz

---

⁵⁹ Talip Ayar, "Osmanlı'nın Son Dönemi Maçka'da Kiliselerin Tamiri ve Yeniden İnşası", *History Studies*, 9, Mart 2017, s. 1- 19.

kılınabiliyordu. Atik tedrisatın gerçekleştirildiği mektep binasının iki bin kuruşa tamir edilmesi planlanmıştır.

42.Cevizlik kasabası: Kasabada 1908'de 40 hane Müslüman mevcuttu. Camisi sağlam idi. Ancak cemaate yeterli gelmiyordu. 5 bin kuruşluk bir tahsisatla genişletilmesi mümkün görünüyordu. Kasabadaki ibtidai mektebinin binası bir hayli kullanışlı olup burada usul-i cedit üzere tedrisat yapılıyordu. Muallimin maaşı nahiyedeki otel kira gelirinden ve maarif idaresinden tediye olunuyordu.

Hicri 1286 tarihli Trabzon Vilayeti Salnamesine göre Maçka nahiyesi dahilinde 24 cami vardı. Bu camilerde 26 imam ve 22 hatip görev yapmaktaydı. Keza 96 kilise ve 118 rahip mevcuttu. 37 mektepte 552 Müslüman çocuğu; 40 mektepte 504 Rum çocuğu eğitim görmekteydi. Ermenilere ait 3 mektep vardı. Nahiye dahilinde medrese ve talebe-i ulum mevcut değildi⁶⁰. Yukarıdaki verilerden de anlaşılacağı üzere Maçka dahilinde Müslümanların yaşadığı 5 mahalle ve 36 köyde 29 cami ve 2 mescit mevcuttu. Bunların 10'u harap bir vaziyetteydi. 6 yerleşmede cami veya mescit namına hiçbir yapı yoktu. İki köyde ise ahali tarafından cami inşa ediliyordu. Cami ve mescitlerde köylüler tarafından tutulan imamlar vardı. Bunların maaşları köy veya mahalle sakinleri tarafından karşılanmaktaydı. Bölgedeki mektep binalarının durumu daha da kötü bir durumdaydı. Dört yerleşmede mektep yoktu. 7 köyde ibtidai, 27 köyde sıbyan mektebi vardı. Bunlardan 8'inin binası kullanılabilir bir durumdaydı. Diğerleri harap bir vaziyette olup tamire muhtaçtı. Bir köyde ise ahali tarafından mektep binası inşa ediliyordu. İbtidai binaları maarif nezareti bütçesinden inşa edilirken buradaki muallimlerin maaşları da aynı bütçeden karşılanmaktaydı. Sıbyan mekteplerinin inşaat masrafları ve hoca ücretleri ise köylüler tarafından karşılanmaktaydı. Mevcut cami ve mekteplerde köylüler tarafından 700, 800 kuruş ücretle tutulan hocalar imamlık ve hocalık yapıyorlardı. Ancak hocalar usul-i cedideden haberdar olmadıkları için tedrisattan verim alamıyorlardı. Bu nedenle 15 yaşındaki çocuklar okuyup yazmayı ve dini kaideleri bilmiyorlardı. O kadar ki Türkçeyi bile konuşamıyorlardı. Buna karşılık nüfusu karma olan köylerde Türk çocukları Rumca'yı *mükemmelen* konuşabiliyorlardı⁶¹. Sorunun çözümü için Maçka kaymakamlığı 1912'de tanassura ziyade meyilli köylere ibtidai mektebi tesisi ve muallim tayini için valilik nezdinde teşebbüse geçti⁶². Maçka dahilinde planlanan mekteplerin inşası için 1908 – 1914 yılları arasında evkaf-ı hümayun nezaretinden tahsisat aktarılmıştır. Söz konusu tahsisat yeterli gelmediğinden hayırseverlere de müracaat edilmiştir. Neticede 1914 yılına kadar kaza dahilinde 25 mektep binası inşa edilmiş ve 20'sinde tedrisata başlanılmıştır. Belirtmek gerekirse 8 mektep binası da Gümüşhane dahilinde inşa edilmişti. Diğerlerinin de iki aya kadar bitirileceğini vurgulayan yazı da İttihat Terakki "*Bu durumdan Meşrutiyet sayesinde ilk defa bir idari birimde 20 mektep birden inşa edildi*"⁶³. Sözü ile övgüyle bahseder. 25 Haziran 1914 tarihli belgeye göre bu mekteplerde ibtidai model devreye girdi⁶⁴. Maçka dahilindeki eğitimi tek elden kontrol edip disiplini sağlamaya ihtiyaç duyulduğu anlaşılıyor. Bu nedenle neş-i ulum medaris ve mekatib-i saire talebelerine nezaret etmek üzere Cevizlik'de daimi statüde bir müderris istihdamı, maaşların hayır sahibi kişilerce karşılanması, merkezdeki velilerden maddi durumlarına göre 40 para ile 3 kuruş arasında aidat tahsil edilmesi, çocuğunu mektebe göndermeyenlerden ise nakdi ceza alınması, bu şekilde toplanan paralarla hocaların maaşlarının karşılanması teklif edilmiştir⁶⁵.

⁶⁰ *Hicri 1286 Tarihli Trabzon Vilayeti Salnamesi*, s. 70 – 71.

⁶¹ BOA, Mf. Mkt., Nu. 1108 /18: 17 Şubat 1323 tarihli Tezkire.

⁶² BOA, Mf. İbt., Nu. 412 / 40: 22 Eylül 1328 tarihli Maçka Kaymakamlığı Tezkiresi.

⁶³ BOA, Mf. Mkt., Nu. 1200 /18: Maarif Nezaretine (13 Temmuz 1330).

⁶⁴ BOA, Dh. Umvm. , Nu. 23/6 (12 Haziran 1330).

⁶⁵ BOA, Şd. , Nu. 1825 / 48: Dahiliye Nezareti

Sorunun çözümü için Maçka kaymakamlığının bir diğer önerisi itikat ile ilgili vaaz vermeğe muktedir iki alimin *seyyar vaaz* sıfatıyla tayini ve kendilerine tatmin edici ücret ödenmesidir⁶⁶. Mülkiye müfettişi de benzer bir öneride bulunmuştur. Bu öneriye göre ise vilayet ahalisinden seçilecek *ahval-i mahalliye ve ahalinin hissiyat ve temayulat-ı kalbiyesine vakıf vilayet ulemasından seçilecek fazlıkemal* üç kişiden oluşan bir nasihat heyeti oluşturulmalı ve her birine biner kuruş maaş tahsis edilmeliydi. Müfettişe göre nasihat heyeti sorunlu yerlere giderek vaaz ve nasihatlerde bulunmak suretiyle halkın manevi dünyasına nüfuz etmesi halinde söz konusu tehlike ortadan kalkabilecekti. Bu teklifin uygulanıp uygulanmadığına dair elimizde herhangi bir kayıt bulunmamaktadır⁶⁷.

Eğitim alanında atılan bir diğer adım rüşdiye mektebinin eğitime açılmasıydı. Rüşdiyelerin eğitim sistemine dahil edilmesinin amacı memur adayı yetiştirmek, yüksek okullara bilgi seviyesi yeterli talebe temin etmek ve kişilere Osmanlı kimliği kazandırmaktı. Tanzimat dönemi eğitim sistemine göre sıbyan, ibtidai ve cemaat mektepleri talebelere dini ve kültürel kimliklerini aktarırken rüştiyeler Osmanlı kimliğini kavratacağı. Rüştiyelerin ülke genelinde yayılması sürecinde kaza merkezlerinde de bu okulların açılması ilkesinin benimsenmiş olduğu anlaşılıyor. Maçka'nın statüsünün kazaya dönüştürülmesini müteakip Ağustos 1910'da kasaba dahilinde bir rüştiye mektebi inşası planlandı. Mektep binası inşa edilinceye kadar Meksila mevkiinde bulunan 4 odalı ibtidai mektebi binasında bir rüştiyenin eğitime açılması yoluna gidildi. Talebe sayısı en az 34 kişiydi⁶⁸. Ekim 1910 tarihli belgeye göre Maçka rüştiye mektebine bir muallimin atandığı anlaşılmaktadır⁶⁹.

Sorunun çözümü için önerilen bir diğer yöntem Maçka'nın mülki idare statüsünü nahiyeden kazaya dönüştürmektir. Stratejik ehemmiyeti ve halkın resmî işlerini kolaylaştırmak da diğer gerekçeler arasında yer almaktaydı. Maçka konumu itibarıyla stratejik önemi haizdi. Her şeyden önce İran ticaret yolu üzerinde bulunmaktaydı. İkincisi Erzurum, Van ve Bitlis vilayetleri halkının ulaşımı ve 4. Ordunun başkent ile bağlantısının sağlanması açısından Trabzon limanı ve Trabzon- Torul ile Trabzon Bayburt karayollarının önemi tartışılmazdı. Bu yolun büyük bir kısmının nahiyenin sınırları dahilinde bulunması Maçka'nın stratejik önemini arttırmaktaydı. Bu durum Maçka'yı belgenin tanımlamasıyla adeta *kordon muhafızlığı* konumuna getiriyordu. Ancak bu sorumluluk nahiyeye teşkilatı bünyesindeki resmi görevlilerle karşılanamıyordu. İkinci gerekçe köylülerin resmî işlerini kolaylaştırmaktı. Ahalî resmî işleri görmek için Trabzon'a gitmek zorundaydılar. Maçka'nın Trabzon'a 14, 18 saat yürüyüş mesafesinde bulunan köyleri mevcuttu. Maçkalı köylüler gün içerisinde Trabzon'a gidip, resmî işlerini görüp geri dönememekteydi. Maçka'nın statüsü kazaya dönüştürülürse ahalî askerlik, adliye, maliye, nüfus ve tapu daireleri Cevizlik kasabasında bulunacağı için resmî işlerini kaza merkezinde gününbirlik görüp evlerine dönebileceklerdi. Bu gerekçelerden dolayı bazı köylerin ihtiyar heyetleri 1906 yılında ilgili makamlara müracaatta bulundular⁷⁰. İdari statüdeki değişikliğin bir diğer hedefi halkın kültürel seviyesini yükseltmektir⁷¹. Kazaya dönüştürülmesi halinde kaza merkezinde şerî mahkemesi ve rüştiye açılacak, köylerde de ibtidailer hizmete alınacak, kasabada memur sayısı artacaktı. Ali Seydi Bey'e göre Maçka'nın idari yapısının değiştirilmesi halinde buraya gönderilecek kamu görevlileri titizlikle seçilmeliydi⁷². Bu gerekçelerden dolayı 2. Meşrutiyet öncesi Maçka'nın statüsünün kazaya dönüştürülmesi için teşebbüste bulunulmuştu. Ancak 5 Mayıs 1909 tarihli mazbatadan anlaşıldığı kadarıyla

⁶⁶ BOA, Mf. İbt., Nu. 412 / 40 : Maçka Kaymakamlığının Trabzon Vilayetine Tezkire 22 Eylül 1328.

⁶⁷ BOA, Mf. İbt., Nu. 395 / 94: 21 Ağustos Tarihli Tahrirat.

⁶⁸ BOA, Mf. İbt., Nu. 394/ 48: Maarif Nezaretine (18 Ağustos 1326 Telgraf.) ; Mf. İbt. Nu. 395/94: 12 Ağustos 1326.

⁶⁹ BOA, Dh., Nu. 1480 / 31: Mf. İbt. 291 / 89: Maarif Nezaretine Tezkire.

⁷⁰ BOA, Dh. Tmik.S. , Nu. 66/ 35: Sadareten Dahiliye Nezaretine 10 Kanun-ı sani 1322.

⁷¹ BOA, Dh. Mkt. , Nu. 2725 / 64: 17 KS 1324 tarihli 18 imzalı istida.

⁷² BOA, Beo. , Nu. 3660/ 274480: Mülkiye Müfettişi Ali Seydi Bey'in Raporu (22 Eylül 1325).

şurayı devlet Maçka nahiyesinin statüsünün 3. sınıf kazaya dönüştürülmesini gelirlerinin giderlerini karşılamayacağını gerekçe göstererek onaylamadı⁷³. Oysa nahiyenin emlak, arazi, temettü, askerlik bedeli, aşar, ağnam ve sair vergi ve resim gelirlerinin yıllık toplamı 1.293.000 kuruş idi. Buna karşılık nahiyenin 3. neviden bir kazaya tahvili için yıllık yuvarlak hesap 120 bin kuruşluk bir kaynağa ihtiyaç vardı. Bu dönüşümün gerçekleşmesi halinde *asar-ı medineden* mahrum bulunan Cevizlik’de müceddeden birçok eser inşa edilebilecekti⁷⁴.

Nahiye merkezinde kamu adına çalışanların sayısı müdür, müdür yardımcısı, naip vekili, vergi mal katibi, tapu kâtibi, Düyun-ı umumiye memuru, Düyun-ı umumiye kâtibi, orman piyade memuru, ondalık memuru ve reji müdürü olmak üzere toplam on kişiydi⁷⁵. Kazaya dönüşmesi halinde aşağıdaki tabloda görüleceği üzere mülki idare, adli, tapu, nüfus, maliye teşkilatında toplam 20 kişi kamu görevi yapacaktı.

Tablo: Maçka’da Kaza Teşkilatının Kurulması Halinde Görevlendirilecek Memurlar, Maaşları, Harcama kalemleri ve Vergi Gelirleri⁷⁶

Kadro	Sayı	Maaş (Kırş)	Yıllık	Mesarifat	Yıllık (Kırş)
Dahiliye Memurları				Tamirat	200
Kaymakam	1	1.250	15.000	Mefruşat	200
Tahrirat katibi	1	250	3.000	Mahrukat	150
Ser gardiyan	1	200	2.600	...	3.500
Gardiyan	1	160	1.920	Müteferrik	250
Şerhiye Memurları					
Naip	1	1.250	15.000	Mesarifat	1.200
Adliye Memurları					
Bidayet Baş katibi	1	400	4.800		
İkinci katip	1	225	2.700		
Mustantik muavini	1	300	3.600		
Aza	2	225	5.400		
Mübaşir	2	160	3.840		
Odacı	1	50	600		
Maliye Memurları				Mesarifat	Yıllık
Mal Müdürü	1	600	7.200	Kırtasiye	20.900
Vergi kâtibi	1	500	6.000	Müteferrik	
Vergi kâtibi refiki	1	200	2.400	Mefruşat	
Sandık emini	1	250	3.000	Mahrukat	
				Akçe-i bendiyesi	
Nüfus Memurları				Mesarifat	

⁷³ BOA, Dh. Mkt. Nu. 2811/ 54: Şurayı Devlet Mazbatası; Dh. Mkt. 2824/63: Dahiliye Vekaletinden Vilayetine 14 Mayıs 1325.

⁷⁴ BOA, Dh. Tmik. S. , Nu. 66 / 35: Harbiye Nezaretine 15 Temmuz 1324.

⁷⁵ *Trabzon Vilayeti Salnamesi 1322*, s. 290; *Trabzon Vilayeti Salnamesi 1321*

⁷⁶ BOA, Dh. Tmik. S. Nu. 66/35 (3 Mayıs 1324).

Nüfus memuru	1	250	3.000	Kırtasiye	66
Nüfus kâtibi	1	125	1.500	Harcirah	300
				Mahrakat	240
				Mefruşat	1.000
Defter-hakani Mmemurları					
Tapu kâtibi	1	300	3.600		
Tapu kâtip yardımcısı	1	150	1.800		
Polis memuru	1	200	2.400		
Nahiyenin geliri					
Vergi geliri		177648, 10			
Temettü		5565,30			
Bedel-i askeri		495903			
Aşar		566582			
Ağnam		44000			
Rüsum-ı mütenevvia		3350			
Yekun		1293049			

Sonuç

Maçka Osmanlı hakimiyeti döneminde nahiye ve kaza statülerinde idare edilmiştir. Fethi müteakip bölgedeki Hristiyan nüfus Osmanlı hakimiyetini tanıyacak ve Rum milletine dahil olacaktır. Merkezi idarenin nüfus ve iskan politikaları neticesi bölgeye Müslümanlar da yerleşecektir. 19. Yüzyılın ortalarında Türk nüfusun oranı bir ara %50'nin üzerine çıkacaktır. Bununla beraber 1876 sonrası Rum nüfusun diğer unsurlara nazaran daha hızlı bir artış göstermiştir. Yapılan araştırmada nüfus dengesinin değişiminde özellikle manastır ve kilisede görevli din adamlarının misyonerlik faaliyetleri sonucu Türk nüfus arasında Hristiyanlığa geçişin etkili olduğu ve aynı zamanda rafiziliğin de yayıldığı tespit edilmiştir. Bu gelişim ve değişimi her ne kadar misyonerlik faaliyetleri ve askerlik yükümlülüğünden kurtulma isteği gözükse de temel gerekçenin dinî ve kültürel bilgisizlikten kaynaklandığı tespit edilmiştir. Rum cemaati yetkilileri toplumu dinî ve kültürel bilgi açısından donatmak ve Rum kimliğini muhafaza edip gelecek nesillere aktarmak için her yerleşmede kilise, şapel, mektep ve manastırları devreye sokmuştur. Türk nüfusun yaşadığı yerlerde ise yukarıda detaylı olarak aktarıldığı üzere cami ve mektep binası ya yoktu veya harap bir durumdaydı. Ayrıca o günkü sistemde ahali hoca, imam ve muallim ihtiyacını kendisi karşılamak durumundaydı. Maçka'daki Türk nüfus fakrû zaruret içerisinde olduğundan bu ihtiyacını karşılayamıyordu. Çözüm Türk nüfusun yaşadığı yerleşmelerde ihtiyacı karşılamak üzere cami, mescit ve mektep binası inşa etmek, maarif nezaretinin bütçesinden köylerde ibtidai, merkezde rüştiye mekteplerini açıp hizmete almak, idarî yapıyı kazaya dönüştürerek özellikle kültürel açıdan yeterli amir ve memurları atamakta bulundu. 1890- 1914 yılları arasında atılan adımlar neticesinde Maçka'nın statüsü kazaya dönüştürülmüştür. Kaza dahilinde 30'a yakın ibtidai mektebi açılmış ve tedrisata başlanmıştır. Bu teşebbüslerin sonucu alınmadan Rus işgali gerçekleşti. İşgali müteakip Rum nüfusun bir kısmı Rusların ardından Kafkasya'ya göç etti. İşgal sonrası Milli Mücadele yılları ve nihayet nüfus mübadelesi gerçekleşti. Bölgedeki Rum nüfus Yunanistan'a gönderildi. Arazinin yerleşmeye pek elverişli olmaması sebebiyle buraya mübadiller yerleştirilmedi. Metruk alana Azerbaycan'dan gelen Türk mültecilerin yanı sıra Of ve Sürmene'de sel ve heyelana maruz kalan ahali sevk edilip yerleştirildi. Ayrıca Gümüşhane, Akçaabat, Tonya ve Şalpaazarı taraflarından da gelip yerleşenler oldu.

KAYNAKÇA

a.Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri

BCA
BOA
A. Mkt.
BEO.
C.Ev.
Dh.
Dh. İd.
Dh. Mkt.
Dh. İ.Um.
Dh. Tmik.S.
Dh. Umvm.
Hr. Th.
İ. Ml.
Mf. İbt.
Mf. Mkt.
Ml. Eem.
Şd.
Y.Prk. Azj.

b.Telif Eserler

- AYAR, Talip, “Osmanlı'nın Son Dönemi Maçka'da Kiliselerin Tamiri ve Yeniden İnşası”, *History Studies*, 9, (Mart 2017), s. 1- 19.
- BOSTAN, Hanefi, “15- 19. Yüzyıllarda Maçka Kazasında Nüfus Hareketleri ve Nüfusun Etnik Yapısı”, *Uluslararası Giresun ve Doğu Karadeniz Sosyal Bilimler Sempozyumu*, 1, Giresun 2009, s. 193- 2016.
- BULAKÇIBAŞI, Necmi, *H. 1245-1247 (1830-1832) Tarihli 1960 Numaralı Trabzon Şeriye Sicilinin Transkribi ve Değerlendirilmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2018.
- DURMUŞ, Adnan, *Tarih ve Kültürü ile Hamsiköy ve Meryemana Vadileri Maçka*, Trabzon 2011.
- DURMUŞ, Adnan, *Tarih ve Kültürü ile Ormanüstü Köyü*, Trabzon 2010.
- Son Teşkilat-ı Mülkiyede Köylerimiz*, Ankara 1928.
- TOZLU, Selahattin, *Trabzon- Erzurum-Bayezid Yolu (1850-1900)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 1997.
- Trabzon Vilayeti Salnamesi* 1288, 1289, 1290, 1291, 1305, 1313, 1320, 1322.

Summary

In the traditional period, the Ottoman Empire divided the society into two groups as military and reaya. While those who served in public were in military status, Muslims from the civilian population were in the status of beraya, and non-Muslims were in the status of reaya. Reaya is defined as Greek, Armenian and Jewish nation according to the religious groups they belong to. According to this system, communities had the opportunity to organize their daily lives within the framework of their beliefs. The state expected them to fulfill their unquestionable obedience and obligations, to preserve their current identities and to pass them on to the next generation. The exception to this was that non-Muslim elements had the opportunity to leave their community with their own consent and join the Muslim element. Apart from this, individuals did not have the right to leave the congregation they belonged to. During the Tanzimat period, some changes were made in this system. First of all, as a result of the interventions of the Western states, the number of millets in the Ottoman Empire increased: Catholics and Protestants were also given the status of millet. The ban on changing religion or denomination was lifted: Orthodox Catholic, Gregorian Protestant, Muslim had the right to become Christian. The state, on the other hand, aimed to gather all communities under the Ottoman crucible in order to officially transform into a nation state. The task of achieving this goal was given to newly opened schools. As a result, individuals will protect their cultural identity with mosques, churches, primary, primary and community schools and transfer them to the next generation; They would also unite in the Ottoman political identity with schools such as rüştiye, high school and sultani. In practice, this goal was not achieved, and the identity of the Muslim community was endangered. Local administrations and the central administration tried to take measures when they saw this danger.

Maçka was administered as a township and a district during the Ottoman rule. Following the conquest, the Christian population in the region would recognize the Ottoman domination and would be included in the Greek nation. As a result of the population and settlement policies of the central administration, Muslims will also settle in the region. In the middle of the 19th century, the proportion of the Turkish population would rise to over 50% at some point. However, after 1876, the Greek population increased more rapidly than other elements. In the research, it was determined that the conversion to Christianity was effective among the Turkish population as a result of the missionary activities of the clergy working in the monasteries and churches, and at the same time, the spread of rafıza. Although this development and change seems to be the desire to get rid of missionary activities and military obligation, it has been determined that the main reason is due to religious and cultural ignorance. The authorities of the Greek community put churches, chapels, schools and monasteries in every settlement in order to equip the society in terms of religious and cultural knowledge and to preserve the Greek identity and pass it on to future generations. In the places where the Turkish population lived, the mosque and school building either did not exist or was in a dilapidated condition, as detailed above. In addition, in the system of that day, the people had to meet their own needs of teachers, imams and teachers. The Turkish population in Maçka could not meet this need because of poverty. The solution was to build mosques, masjids and school buildings in order to meet the needs in the settlements where the Turkish population lived, to open primary schools in the villages from the budget of the Ministry of Education, and to put the secondary schools into service in the center, to turn the administrative structure into a district and to appoint culturally competent chiefs and officials. Between 1890 and 1914, the status of Maçka was transformed into a district. Nearly 30 primary schools were opened within the district and education was started. The Russian occupation took place before the results of these attempts could be obtained. After the occupation, some of the Greek population migrated to the Caucasus after the Russians. After the occupation, the years of the National Struggle and finally the population exchange took place. The Greek population in the region migrated to Greece. Since the land was not suitable for settlement, the exchanges were not settled here. In addition to the Turkish refugees from Azerbaijan, the people who were exposed to floods and landslides in Of and Sürmene were transferred and settled in the abandoned area. In addition, there were people who came and settled from Gümüşhane, Akçaabat, Tonya and Şalpaazarı.

